

ERETXI OKERRAK

Euskal-literaturaren barri-emoille batek oraintsu esana da, tamalgarria izan dala euskerearentzat Peru Abarka lango liburuak, bizkaieraz egiñikoak, argitara etorri izana. Olango liburuakaz Bizkaiko euskereak goi-maillatxo lortu ei eban, eta ori euskerearentzat kaltegarri izan ei da. Lapurdiko euskereak eta Gipuzkoakoak, au azken beten Kardaberazek eta Mendiburuk goi-maillatu ebelako, orrexek biok bakarrik ei euken aintzat artuak izateko eskubidea. Bizkaikoak bururik jaso ezpaleu naiago, ilda geldituko balitz oba.

Nozik bein, benetan, gauza bitxi ta itzalak ikusteko edo entzuteko erea etorten jaku. Bizkaiko euskalkiaren eriotzea zeren edo zeñien onetan jazo leiteke? Zeren edo zeñien onetan beste edozein euskera edo euskalki galtzea? Ezeren ez iñoren onetan be ez; euskera osoaren kaltetan bai, eta inguruko erdera indartsuagoen onetan. Orixe da egia. Orain Zuberoko euskerea galtzen dan lekuan, aren utsunea ez dau beste iñongo ez ezelango euskereak betetan; ez da ara beste euskerarik sartzen. Gipuzkoako, Bizkaiko naiz Lapurdiko euskerea galtzen dan bazterretan, Frantziako edo Gaztelako izkuntzak betetan dabe areik itxitako lekua. Gaurko egunotan bertan, euskalki bat itota ipinteko eta beste euskera bakar bat sartzeko alegiñak egi-teak badirudi eztakarrela beste ondorenik: euskerea galdu eta erdereari indar emotea.

Aitatu dodan badaezpadako eretxi orretan, beste uste okerrik be badala esan bear: Mogeldarrak agertu arte Bizkaiko euskerea bape landu bakoa izan zalako ustea. Etzan ain landu bakoa. Euskal-literaturatik zarrena, XVgarren mendeko kanta zarrak, aldi atako alderdikeri eta burruken otsak ekarten deuskuezan eresiak osatzen dabe, eta geienak Bizkaiko euskeran egiñak dira. Amaseigarren mendean esaera zarrezko sorta eder bat agertu zan, euskera zarra ikasi ta aztartzeko ain liburu egokia. Nongo euskertan? Bizkaikoan.

Larramendi dago gure lenengo gramatikalaritzat. Baiña ez da lenengoa. Beste bik aurrea artu eutsoen Lapurdi aldean, Sylvain Pouvreau zanak eta Bizkaian, bilbotar batek, Rafael Mikoleta abadeak. Onek atera eban, beste biak baiño lenago bere gramatikatxoa, eta ipiñi eutsan tituluak berak diño argi bai argi zein euskeratan dagoan: "*Arte breve de la lengua vizcaína*". Gizaldi berean Oihernarte Zuberoko gizon jakituna eta euskal-idazle ezagunak, euskerazko bertsoak neurtzeko arau batzuk emon nai izan zituan, eta eredutzat jarri zituan bertsoen artean, Bizkaiko euskerazko batzuk dakaz. Gizon andi onek gaurko batzuk baiño lotsa ta begirune andiagoea eutson beste euskalerrietako euskerari. Oraintsu agertu da Markiñan, liburu baten barruan argitaratuta, amazapigarren mende orretako poemarik luzeena. Bizkaiko euskeran dagoala esan bearrik ez.

Amazortzigarren gizaldian idatzita, oso ospetsua egin da Barrutia aramaiorren antzerkia *Gabon gabererako*

ikuskizuna Antzerki bikaintzat dago Bizkaiko euskerazkoa au be, geien bateñ

Bizkaiko euskerea askok uste daben edo gurako leuken baiño landuago egon da aspaldi aspaldiko urteetarik ona. Bizkaiko eresi eta kanta zarrak, esaera zar, olerki eta antzerkiak ez dira gauza utsa iñondik iñora. Mogeldarrak eta onegaz batera agertu zan idazle mordoa ez dira ezerezetik eta uste barik sortu. Añibarro, Zabala, aita Bartolo eta Astarloa ez dira beste iñoren aurrean lotsaturik geldituko. Eta laster ikusiko dogu Bizkaiko Idazlerik gure literatura urritxoan bide barriak urratzen. Bizkaiko idazleak aurrelari agertuko jakuz nobelagintzan, eta literatur-mota au beste euskalkietara zabaltzen.

* * *

PERU ABARKA

Peru Abarkaren egilleaganik asiko naz. Auxe da itzaldi onen lenengo gaia. Baiña aurrera jo baiño len, zeozertxo esan nai dot egillearen barri. Lenengo ta bein, nontarra dan.

Markiñartzat egon da oraintsu arte. Orain Eibartarra dala esaten diardue. Beronen urrengo anaia, barriz, Debatarra. Joan Antonio Mogel onen lloba bi be, biak euskal idazleak, bata Debarra egiten deuskue, eta bestea, andrazkoa, Bizeta Mogel, Azkoitiarra. Guztiak pasako txoriak izan ziran erri orreitan. Gurasoak osalari izanik, an or emen jaiotea jazo jaken. Baiña izatez Markiñerrak dira. Eta urte gitxi batzuk kanpo-errietan eginda, baten batek urte bete egin barik ia, euren abira biurtu ziran, Markiñarra, beste errietan ezelango sustrairik itxi barik. Ez Eibartar, ez Debar, ez Azkoitiar dira. Euren aita-amen etxeoak dira: Markiñarrak, Bizkaitarrak.

Peru Abarkaren egillea izan zan, orraitio, luzaroen kanpoan egona, Eibarren eta Deban, zortzigarren urterarte. Argitaratu zituen lenengo liburu batzuk Gipuzkoako euskeran egiñak baditu, orrek ez dau esan nai Giputza danik. Geiago zabalduko ziralakoan egin eban ori, ez bere burua giputzat eukalako. Giputza arrotz eta atze egiten jakola autortu dau bere liburu baten asieran. Barregurea emoten dau gaur idazten diran gauza batzuk irakurteak. Esaterako, Bizenta Mogelek, bere *Ipui onak*, Azkoitin bere umetan ikastako euskeran idatzi zituela. Bizenta orrek urtea bete orduko alde egin eban Azkoititik, eta Azkoitiko euskerea ikasi? Ikastun ona izan ei zan, baiña ez orren bestekoa, orren goizetikoa; Gipuzkeraz osabearen eragiñez eta laguntzaz idatzi zituen ipuiñok. Arrezkero bizkaieraz idatzi eban beti.

Joan Antonio Mogelek liburu bi idatzi zituen gipuzkeraz, biak bizkaieraz be itxi euskuzanak. Baiña batez, be biz-

kaiera utsean itxi euskun osperik andiena emon deusana: *Peru Abarka*.

Zer da, baiña, *Peru Abarka*? Euskeraz idatzi dan libururik irakurgarrietakoa ei da. Euskeratik erderetara itzulita, munduan zear ezagutua izatea merezi dauanik bada, auxe ei da bat. Euskerazko lenengo elebarria dala be esan dau norbaitek.

Liburu au zer dan jakiteko, entzun deiogun egilleari berari. Berak diñosku itzaurrean zek ekarri eutsan Peru Abarka idazteko gogo.

Euskereak edozetarako balio dauala agirian ipiñi naiez ebillela, Luis Vives Valenciako latin-idazle eta maisu andiaren Alkar-izketak edo Latin ikasteko jardunak ekarri ei eutsan gogora berak be aren antzeko zerbait egin bear ebala. Euskerazko jardunaldi batzuk asmauko ditu, euskerazko alkar-izketak, baserritar baten eta kalekume baten artean. Baserritar eskola bakoa maisu dala eta kaletarra euskalduna, ikasle. Baserritarra eskola bakoa da, baiña euskera-kontuan bera irakasle. Kaletarra, odolateratzaille, azurkonpontzailletakoa, erderazko *Barbero* esaten eutsenatarikoa, giza-gorputzaren anatomia ikasia.

Mogelek sei jardunalditan banandu dau gaia, geien geiena Peruk eta Maisu Juan deritxon barberuak alkarren artean daroena. Eurok dira berba-lagun nagusi. Baiña ez bakarrak. Tartean tartean beste batzuk agertuko dira eta azkenaldean geien.

Non eta ardan-etxe baten alkar aurkitu dabe Peruk eta Maisu Juanek lenengoz. Peruk gogor artu dau beste ori. Ain apain eta dotore jantzita dagoan batentzat ez ei da egoki ez itxurazkoa alango leku baten sartzea. Bera be ez ei da joaten olango lekuetara nora ezean, premiñaz eta ezin bestez baiño. Gizon matrakari, burrukazale, etxe-kalte, alper eta baldanentzako lekuak dira-ta, berariez ei jako ondo egiten olango gizonakaz bere burua bat egitea. Olantxe asi da Peru Maisu Juani adarra joten eta ziria barrurraño sartzan. Larregizko zaparradea izan da besteak asarratu barik eta onez entzuteko. Bakeak egin eta bertan gelditu dira jateko eta lo egiteko, alkarregaz jardun eta jardun. Maisu Juanek ez dau an aurkitzen gauza onik. Jan eta oia, dana da an txarra, iguingarria, nekagarria. Ezin dau lorik egin. Bien bitartean goiko sabaian dago gizon ordien bat kantari.

Irri-kanta bat lenengo bata eta gero ez dau bada bertso luzeetan entzun bear izan Maisu Juanek berak azurrak konpondu gure izan eutsazan bati jazorikoa? Gixajoak, azurrak len baiño miñago ebazala, atso sorgin bategana joan bear izan eban, osatuko bazan.

Urrengo goizean ardan etxe atako atsoak janaren eta ostatuaren kontu goregia aurkeztu deutse Peru ta Juani. Misu Juanek ordaindu barik joateko deabrukeri bat asmau dau: atsoari urdai-zati bat, labangarri bat ipiñi aurrean, laprast eginda jausi ta azurren bat ausi dakion. Gero, egingdako kaltea osatzeko atxakiaz, zorra kitu egingo dau, osaketaren truke. Peruk ez dau maltzurkeri ori ondo ikusi; oste txarren bat ekarriko edo deutso Maisu Juani.

Ostatutik urtenda, Peruren etxerako bidean, txarri ilte bat da. Juanek bere anatomiazko jakituria erakutsi nai dau, baiña Peruk izen bitxi ta barregarririk barik, txarriaren gorputz-atat guztiak banan banan emoten deutsoz, eta barberuak beste eta obeto dakiala erakusten dau.

Irugarren jardunaldia Peruren etxean da. Illuntzean eldu dira bertara. Ipuñiak esateko ordua. Peruk bere

semetxo bati esan azoten deutso bat, bertsozkoa, basoko ta etxeko sagu biena. Aparitakoan, maian daukezan janari-edarien aurrean, etxaldean dituen ondasunen zeaztasunak emoten deutsoz ostatuz daukan adiskideari. Danetik dauko jateko, intxaur gaztaña, sagar, madari, aragi, ortuari, egazti, usakume ta geiago; edateko, Maisu Juani aparian eskiñi deusan lez iru ardao mueta, txakolin eta abar; korta bete bei ta idi, lanerako ta janerako. Mendian artalde polita, ganera. Baiña, maiteen, ondasun guztiak baiño maiteago, andrea ta seme-alabak ditu, ondo aziak guztiak, eskekoentzat ta bear izana daukentzat eskuzabal izatera egiñak. Apalondo luzea izan dabe, eta ez doaz lotara, errosarioa esan barik, dana obeto amaitzeko.

Urrengo eguneko da laugarren jardunaldia. Maisu Juan jagi daneko, Peruren etxekoak orduak daroetz bako txak bere lanetan. Peruk gauza asko daukaz egun onetan bere adiskidiari erakusteko. Ola batera doaz lenengo, ango lanak eta bizimodua ikusten. Maisu Juani ekarri dauan soiñeko dotorea kendu eta olarako egokiagoa dan beste bat jantziago deutse. Gizon miske ta bupera arentzat latzegia, orraitio! Bidean berbaz doazela, euskerazko esaera zar bat entzun da. Eta orra bien autua olango esaeren goraberan. Maisu Juanek bat baiño eztaki... Peruk irurogetaka botaten ditu erreskadan. Olara elduta, an diardu Peruk Maisu Juan eskolatzen. Ango langille eta mailluen astrapalea entzuten dan bitartean, Peruk dana azalduko deutso: ango langille bakotxaren, ijela, urtzaila eta gatzemalleen egitekoa, ango tresna ta zati guztien cuskerazko izenak; dana.

Eguedirako etxean dira barriro, bazkaldu eta arratsaldean bosntza, soiñekogintza ta abar. Lan guztiotako tresnen izendegia or emoten dau Peruk. Eta dena amaitzeko, or dator liñuaren penak kskide bi, bata giputza; bestea, frantsesa dalakoa, Baigorritarra. Torgori eta Joanis. Maisu Juan arriturik gelditu da, Peruk etaera batetik besterako umetan ikasirik otoitzak esan dabez. Eta len baiño arrituago gelditu da Maisu Juan, frantses luebagin batdunaldiaren asierea. Peruk basoak ikustera eroan gura ditu. Baiña arako bidean Maisu Juanen jakingureak frantses euskalduna berea, bakearen billa. Beste lagun asko an gelditu zirean, eta ezin bestez, indar utsez gerrara joan. Eta ori egia dala erakusteko, aantzun: Deabruak eraman bazinzez. Kanta au, bear bada, *Peru Abarkak* bakarrik jaso dau, ez beste iñok. Joanis orain emengo Orretan abade eiztari bat egin jake lagun, eta orain guztiak barriketa luzean sartzan dira. Euskerazko itzen etimologiak, itz bakotxak zer esan nai dauan azaltzen, alkarren leian dabiltz, bata baiño besteak zorrotzago agertu guraz.

Noz edo bein Peruri be etorri jako, besteetan lez, bere eskolea emonez, basoko abe bizien edo zugatzen motak eta izenak azaltzozala, txakurzaunkak dira. Gizon bat, arma ta guzti. Epaikariak bialdua da, Maisu Juanen billa. Lenengo eguneko ostatuko neskak ez dago beste iñor ementxe gagozanok baiño". Baserritar jantirik egoteak balio izan deutso Maisu Jaunari. Alguazillak ez dau an gizon dotore jantzirik aurkitu, eta ez dau ezagutu, ez deutso antzik artu.

o izango ei da, Peruren etxeko jarraigarri onak ikusita gero. Baiña lenago autortu dau baserritarren euskerearen jatortasuna eta garbitasuna, edozer azaltzeko daukan balioa, eta kalekumak baserritarak ganik zer ikasi asko daukela.

u orren euskerea oso garbia danik. Geroago ikasi doguzan euskal-joskera lege batzuk Mogekek ez zituan menperatu, eta ezin Peruren agoan utsik bape bako euskerea ipiñi. Bestela, Peruk darabilen euskerea jatorra eta aberatsa da. Gaurko euskaldunak be asko iatz emoten deuskula. Eta dana, ain egoki, eta alperreko berba galdurik barik. Olagizonak, euleak, gorulariak, karegilleak ondo itxuratuta dagoz. Gauzak garbi ta zeatz esaten eskola onekoa zan Mogel. Gero, bestela baitakoan, liburua gozagarriago egiteko, jardunaldi bakotxean or sartu ditu Euskalerrriaren irudi osoagoa emoteko diran ainbat gauza jakingarri: bert-solariena, ipuiñena, esaera zarrena, gorularien kantua, Frantziako gerratekoa, eta abar.

* * *

AZTERPENA

Peru bera dala-ta zer esan? Zelan aurkeztu dausku Mogekek? Basati onarenik ez dot uste ezer asko daukanik, batzuk bestera ezan daben erren. Baserritar arro samarra, bai, agertzen jaku. Zirikalari eta adar-jotzaillea be bada. Maisu Juan ardanetxean aurkitu dauanean esan deutsazan irain-itxurazko berbak, berba gogorregitxoak, lotsa bako batenak baiño geiago zirikalari ta adar-jotzailearenak dira. Azkenengo egunean be, aguazillaren aurrean, zirikalri ta adar-jotzaille alderdi ori agiri jako, adarra joteko gogoa erakusten dau. Adarra jo deutso polito-polito aguazillari bere lagun pekataria estaldu deutsanean. Eta gozatsu egin dau barre, aren matrailla-albo gizenak, aren garri mordoa-aren silbot ederra dala-ta. Ez dago, ez, bera olan, makallau-saldea artuta, ez sardiña ustelduak janda!

Zein sailletan sartu idaz-lan au? Alkarrizketa utsak dira sei jardunaldiok, Lauki utsak dira, ala elebarri saillean, sartu geinkez?

Esan dogunez Vives Valenciarrak emon deutso Mogeli lan au egiteko asmoa. Baiña alkar-izketaz egiña dan arren, egillea ez dabil Vivesen bidetik. Peru Abarkak, bere asmo nauziagaz batera, jardunaldirik jardunaldi, ari bat bera daroa. Gauza asko, gai asko, jazoera asko sartu dituan arren, ari batek lotuta dago dana, eta bizi modu baten ispillu da. Eta jazoeren aldetik, batek egiten dau ardatz nagusi, Peru Abarkaren giltzari; ardan-etxeko atsoari Maisu Juanek egiñiko barrabaskeriak eta onen gomutaz eta azken zoriontsuaz emoten jako amaierrea. Olan sei jardunaldiok nobela baten antza eta egiturea artzen dabe. Mogel ez da sartzen, *Peru Abarkan* atera dituan berbalagunen barru-barruko nortasuna agirian ipinten. Egin dauana bere asmotako naikoa eritxi dautsan neurrian egin dau.

Tamal andia, Orraitio, tartean tartean dakazan argibideak erderaz emon dituala. Baiña ori, erderazko itzaurrea bera lez, kaletar erdalzaleen argibiderako egin dau. Eta ez da tamalik txikiena, Mogelen lan onek ez ebala argitaratzerik izan, egillea il eta ia larogeigarren urterarte.

Eta argitaratu zanean, ain zuzen, orduantxe asi zan euskal-nobelagintza plazaratzen, bera eta bizkaitar batzuk aurrelari zirala.

Peru Abarka argitaratu ta bertatik asi zan gure elertibaratz lora barriz jazen: antzerkiz eta elebarriz. Eta ele-

barrigintzan, Bizkaiak artzen dau aurrea, Bidasoaz onantzatzako euskalkietan beintzat.

Daskonagerrek idatzitako *Atheka gaitzeko Oihartzunak* aitatzen dabe askok euskerazko lenengo nobelatza: baiña ez eban nobela ori Daskonagerrek euskeraz idatzi, frantsesez baiño, eta beste batek gero euskeraratu. Piarres Adame da beste batzuentzat lenengoa. Atakotzat aitatu deusku au Aita Gotzon Garatek oraintsu atera danan liburu baten. Eta onen urrengo, Azkue andiaren *Bein da betiko*. Biak urte biren aldeaz argiratuak. Biak be Azkue beraren eritxiz benetako nobleak baiño geiago nobelatxoak, irakurgaitxoak dira, laburtxoak diralako, Azkue beraren beste batzu lez.

* * *

AUÑAMENDIKO LOREA

Orregaitik, Azkuek *Auñemendiko Lorea* aurkeztu eban lenengo euskal-irakurgaitzat edo nobelatza. "Auxe da, iñoan", Euskalzale "ren orrietan, auxe da euskeraz egin dan lenengo irakurgaia". Eta Euskalzalek berak saritua, ganera.

Bilbon agertu zan, 1898garren urtean. Eta egillea Domingo Agirre, ondarrutarra.

Antziñako jazoerak gaitzat artuta egindako elebarria dogu berau. Aldi atako idazle askoren joera ezaguna da ori, bai atzerrietan, eta bai gure artean. Bide orri jarraitu eutsenetan, ospesuak dira gure artean Navarro Villoslada eta Arakistain. Biok artu ditu Domingo ondarrutarrak erdutzat, berak antortu eban lez eta euskal-literaturan bide barriak urratzen asi da.

Nora jo dau Domingok gai billa? Zazpigarren mendera. Zer da edo nor da Auñemendiko Lorea au? Ez da, Villosladaren Amaia nobelan lez, idazleak asmauriko iñor. Azur eta aragizko norbait da, izan: zazpigarren mendeko andra euskaldun bat, Euskalerrian jaio eta atzerrian illa. Kristiñau ona, etxe oneko alabea. Aldarbeto Frantziako Dukeak eroan dau bere emazte egiteko, Frantziako erregearen serbitzari biziteko. Lau seme-alaba mundura ekarrita, gero senarra il jakonean, euskaldunen eskuz illa izan be, berak eta bere senar zanak sortutako seroretegi baten sartu da eta berrogei urtez komentu atako ama nagusi izanda gero, santa izenean il da. Santatzat dago eta aintzat ospatua izan da leku askotan, eta Baiona-aldean bebai oraintsurarte. Riktrudis edo, Baiona-aldeko euskaldunak esaten dabenez, Riktruda dau izena. Beronen bizitzan, euskaldunen artean kristautasuna zabaltzen eta sendotzen ekin eutsan Amando doneak eragin andia izan eban. Senar emazte biak eta eurok izandako iru alaba be santutzat ospatuak izan dira.

Auxe da Domingo Agirre bere lenengo irakurgaia idazteko zirikatu eta berotu dauan gaia.

Zazpigarren gizaldi ori euskaldunen edestian garrantzi andikoa izan da. Batetik, euren erritasunari eusteko, euren erriaren jabe jarraitzeko, burruka latzak ekarzen Frankotarren aurka. Bestetik, kristiñautasuna euskaldunen artean sartuta dagoan arren, menditarren artean, areriorik be bada eta ortik anai-arteko burrukak sortzen dira askotan. Arerioak aurka datoz kanpo aldetik, eta barrukoak ez

dabiltz alkartuegi. Ez dago bake onik.

Egoera orretan or agertzen dira biotz bi, alde batekoa eta bestekoa bat egiñik, alde batekoen eta bestekoen artean bakeak egin guran. Zer nai dau Aldabertok? Euskaldunai bakean istea, euren erriaren jabetasuna autor-tzea. Zer nai dau Riktrudisek? Euskaldunak euskaldun izatea eta alan irautea, euskaldunen biotzetan gorrotoa il eta maitasuna, alkarganakoa eta atzerritarrak ganakoa, erein eta sartzea: guztien artean Kristoren bakeak egitea. Biak lan eder orretan Amando deuna dabe kiñatzaille ta laguntzaille.

Esan daigun Domingo Agirrerentzat orain egoaldekoa esaten deusagun Euskalerrri au kristiñau zala orduan. Iparaldean gelditzen ei ziran mendi goietan talde batzuk kristiñautasuna on artzeko ezetzean egozanak; baiña kristiñau ziranak eta ez ziranak, guztiak dagoz frankotarren aurka, arei erasoteko deiari erantzuteko prest euren jabetasunari eusteko gertu. Baiña kristiñau ez diranak ez deutse siñisten geiegi kristiñauai, susmo txarretan ibiltzen dira sarritan, saltzailleak ez ete diran bein baiño geiagotan, frankotarrak kristiñau dirala-ta, arein alde egingo ez ete daben. Egoera larri au jaso nai eta agertu nai izan dau gure Domingok bere elebarri onetan. Jakiña: gai guztia ez deutso Riktrudisen bizitzeak emon. Betegarri asko asmau bear izan dau dana aurrera eroateko: alde bateko eta bestekoen buru egingo dabenak asmau, euren asmo eta joan-etorriak azaldu. Kristiñau frankotarren aldetik, ezagunak dira bi: Aldaberto dukea eta Amando mixolaria Adalberto, euskaldunak baktezko aginduaz, Euskalerrria etorri da, bere gudarien buru; Amando, Frantzia goienean ebillen mixolari eta Kristoren siñismenaren zabaltzaille; baiña erregiak andik erbestera bialdu dau, Baiona aldera.

Euskaldun kristiñauen aldetik, Riktrudis beraren aita da nausienetakoa, Mendiolako Arnaldo. Kristiñau egin bakoan aldetik, Oxinbelzko Otxoa eta onen seme Fortun. Eta guztion inguruan, beste jardulari batzuk asmau ditu idazleak morroi, bertsolari eta abar. Morroien artean, bat mozkortia be bai, guztien barreragille eta barregarri dabilana.

Matazearen lenengo aria Aldabaldo eta Fortuneren arteko burruka batetik asi da. Aldabaldo Amando ikustera Euskalerriratu dan baten, Fortunek barre ta ziñuka ekin deutso kristiñauen aurka. Aldabaldok erantzun eta burrukea izan dabe. Fortunek su ta garretan urten dau andik eta frankotar guztiak euskal-mugetatik urrin botateko euskaldun guztiak armetan jarri nai ditu. Batzarrerako deia egin dabe eta batzarra bakearen alde jarri da. Batzar orri bertsolari batek emoten deutso amaierea.

Euskaldunen indarrak eta askatasun-naia biztuteko sekulako bertsoak bota ditu, baiña ez ei da oraingoa burrukarako ordua.

Amandoren etxean egin dabe Riktrudisek eta Adalbal-dok alkarren ezautzea. Biak asmo batekoak dira. Adalbal-dok txarto ikusten dau frankotarrak eta euskaldunak beti alkaregaz burrukan ibilli bearra. Bakotxari berea. Euskaldunak euren erriaren jabe ikusi nai leukez. Atarako esku-bidea dauke. Ez jake ori eragotzi bear. Ori da Kristoren legea. Riktrudisen gogokoagoko gauzarik ezin esan.

Arrezkero asiko da matazea loditzen. Adalbaldok bere ematzetaz nai dau Riktrudis. Eta etsai amorratua dauan Fortunek be bai. Onik, iñoz, Riktrudisen biotza irabaztea-

rren kristiñauen alderako gogo ohea erakutsiko dau. Zein izango dau Riktrudis berak bere biotzaren kutunena? Azkenean, aldabaldo. Eta onek ematzetaz eroango dau Frantzia goienera. Baiña Riktrudisek bere erria biotzean daroa. Euskaldun jarraitu gura dau edonon. Euskeraz egiteko euskaldunak eroango ditu neskametako. Bizi dan lekuan bertan Euskalerrri txiki bat egingo dau, eta "Erbes-te" ezarriko deutso izena. Euskalerrria biotzean, dauala bizi da erbeste orretan.

Baiña benetako Euskalerrrian, euskaldun batzuen artean gorrotoa itxi dau. Bere odolekoen artean be baditu kristinau ez-tiranak batzuk, eta oneik saltzailletzat dauke, bere erria saldu daualakotzat. Eta urte batzuk geroago, Erregeak Aldabaldo Euskalerrira bialdu dauanean, Riktrudisen artekoak eta Fortunek, ain zuzen, bidera urten deutse eta bertan eriotza gogorra emon? Zegaitik? Auñemendiko Lorea, euren biotzeko kutuna zana kendu ta eroan eutselako.

Riktrudisek azkenengo osteratxoa egingo dau bere errira, senarra il deuten lekua ikusi eta bertan otoitz egite-ra. An bertan aurkitzen dau Fortun bera be. Alkar ikuste orretan biotz biotzez parkatu deutse bere senar maitearen iltzaille guztiai, Fortuni be bai. Gero serora sartuko da, eta serora biziko da senarra il eutsenen eta Euskaldun guztien alde otoitzean beti. Fortun, Riktrudis azkenengoz ikusi ta laster, kristiñau egingo da eta kristiñau legearen zabaltzaille.

Emen esan doguna elebarri onen bizkar-azurra baiño ezta. Domingo Agirrek aragiz, zanez eta odolez jantzita eskiñi deusku. Edestiak emon eutson ari mengel eta legor-rari idazlearen irudimenak ondo jakin dau bizi bero ta gogo suzpergarria emoten. Irudimen bizia ta olerkari-sua ageri jakoz egilleari, Euskalerrriko bazterrak eta giroa begien aurrean jarten dauskuzanean. Alkarizketak bizi ta mamitsuak ditu. Eta dana dakian nobelagilleen antzera, lañoetan zear eroanda lez garoaz baterik bestera, bazterrik bazter, auzorik auzo, jazoerarik jazoera, asi ta amaitu arte, gero ta gogoa eroangarriagoko ikuspegiak eskintzen.

Eta danean agiri da abadearen biotza, kristoren bake-zalea eta euskalzale sutsua, zaletasun biok Riktrudisen biotzera daroiatzala. Domingo Agirre sermolari ona izan zan eleizetan; baiña ez eleizetako sermolari bakarrik, bere elabarrietan be sermolari jarraitzen dau, eta etorri on eta ugariko sermolari. Kristoren bakea naia eta euskalzaletasunak egin eban olerkari eta sermolari, emen ageri dan lez. Karmelo Etxegaraik itzaurrean esan lez, orretarako gai egokiak billatzen ditu, eta ez egokiak bakarrik, egoki esanak gaiñera. Auñemendiko Loreak ez ditu Domingoren beste elebarriak aiña argitaldi, eta ainbeste irakurle izan bearbada; baiña Azkuek, Euskalzaleren orrietan argitaratzen asi zanean esanikoari errazoi osoa emon geinako: "Onetariko lan asko baleukaz gure euskera ederrak, urte gitxi barru burua jaso al izango leuke".

* * *

EUSKEREA

Elebarri onetan Domingok darabillan euskerari dago-konez, *baiña* bat aurkitzen deusagu: Larramendiren Izte-

giari lotuegitxo dabillega oindiño. Ustakide, betsgio, arau-dea, jostain, salgaista, otsandigoe, lotoskinde eta abar. Laster ikasiko dau lotura ori askatzen.

Giro zarraren eta barriaren arteko idazlea da Domingo. Azkuek bultzatuta ba etorren giro barria, joera barria, euskera jatorragoa eta errian sustraituarena ekarrena. Laster sartuko da oso-osoa giro barrian ondarrutar idazle au. Urrengo elebarrian, Krezalan aurrekada andiak egin ditu.

* * *

KRESALA

Zuzendu daigun orain gure begia Domingoren irakur-gai barri onetara. Gizaldi onen asieran, *Euskalerrria* aldizkariaren orrietan asi zan argitaratzen, 1901n asita, Zatika zatika argitaratua eta zatika zatika idatzia. Idatzi ala, aldizkariaren orrietara bialtzen dau. Orregaitik azkenengo ataletan Begoñako Amaren omenezko jaiak, 1904 be aitatzten ditu.

Kresala askorentzat Domingo Agirre idazlearen lanik onena da eta irakurle askoren artean ondo ezaguna. Nok ez dau *Kitolsen* izenik entzun? Nok ez daki Tramana ta Brixen arteko barriketaldien barri? Eztira elebarri onen ari nagusia daroenen izenak. Baiña Kresala aitatzean, askori ez jake beste gomutarik etorten: Tramana ta Brixen arteko berba gazi zorrotzak eta Kitolsen agotik entzundako ekaitz kontaketa bizi ta biotz samurgarria.

Barriri agiri da emen be egilleak Auñamendiko Lorean erakutsi eban gure erriaganako eta euskeraganako maitasuna. Euskera landu gureak eta euskaldunen bizomoduaeren arpegi batzuk ezaguerazo naiak eragin deutso Domingoren lumeari. Entzun berak itzaurrean dirauskuna:

Euskerea, aberatsa dan legez da ederra ta egokia, ta obeto edo txartoago, guztiz antxiñetatik dabil gizonen auan, baiña liburuen orrietan, oraindaño atzo goizekoa da eta izkiratzaillen lumeak ikutu, palagu, txera ta leunketa gitxi egin dautsa gaur artean”.

Domingok euskera landu, leundu ta irakurgarriago egin nai izango dau “eta orretarako lanean ekin: “Egin daigun lan aspertu barik. Iñorenagaz aberasturiko izkuntz asko dakusuguz arro ta lerdan, alderdi guztietan euren buru apainduak erakusten. Atera daiguzan guk be geure etxe barruko aberastasunak, apaindu daigun al dogun añan euskerea eta erakutsi daiegun erbesteko arerio ta erriar erbestetuai (erderazaleai esan gura dau), eztala ilteko zorian bizi eta eztala gañera eurak uste daben legez ilgarria... Danon artean asko egin daikegu. Kresala da nik euskerearen alde gaur dakartan ondar aletxo”.

Itxastarren irudia da au: ondar aletxo. Eta itxasaldeko gaiak dakaz oraingoan, eta itxasaldeko izketan, eta ango itzen ondasunez gañezka. Zergaitik au? “Entzun barriri ondarrutar andi onen berbak: “Itxasondoko errietan bakarrik esatan diran itzak bakarrik baleukaz, euskerea ondo arlotea legoke; goierrikoen agoetan entzuten diranak bakarrik baleukaz, elitzateke oso aberatsa izango. Euskerea aberatsa da, baiña bere aberastasunak toki batean esiturik eztagoz; Euskalerrri guztian zabaldurik

daukaz: batzuk baso zugaztitsuen barruan, beste batzuk mendien egaletan, beste batzuk Kantauriko itxasoaren ertzean Bizkaian legez Gipuzkoan, Gipuzkoan legez Naparroan, Naparroan legez Frantziako anaien artean. Alderdi guztietan sartu jako gorriñea; alderdi guztietan dagoz oraindiño euskerean sustrai onak eta landara mardulak bere bai. Gorriñea kendu ta sustrai batetik bestera aldatu ori da guk egin bear doguna. Eztogu erderazko itzik aotan erabilli bear, esangura doguna euskerazko berbakaz esan daikegunean”.

Domingoren asmoak eta elburua or datoz. Eta asmook aurrera eroan eta buruteko, zelango gaiak artuko ditu oraingoan? Bere begien aurre-aurrean daukazanak, ez antziña batekoak, Auñamendiko Lorean lez. Gaurko Euskalerrriko, edo bere egunetako gaiak. Alan Irudimena askatu bear gitxiago izango dau. Ona berak zelan diñoskun: “Bertan agertuko diran gizon da emakumeak eztira neure irudimenak asmau dituanak, oso itsu ezpanago ta amesetan ezpanabil, bizi-biziak dira, Arranondoko sardiñak legez; neuk ikusi ditut Arranondon eta edonok edozein itxaserritan ikusi daikez. Euren alkarren arteko jarduna be guztiz da egiazkoa, gatzgaran andiak kendu deusadaz baiña. Domingorentzat Tramana ta Brixen arteko berbeteari gatzgarau batzuk kentzea bearrezkoa zan, bestela gaziegi urtengo eutsan, eta, berak diñoanez, “gauza gaziegiak eztagoz bein bere ondo”. Bizkaiko esae-reak diñoanez, “larra, txarra”; edo “larrik ez onik”.

Gure itxas-erri bateko oiturak, Domingo bera jaino zaneakoak, ango andra-gizonen eta arrantzaleen bizimodua ta izakerea erakutsi nahi izan deuskuz Agirrek emen. Berak bere begiez ikusi izan dauan bizimodua, bere belarritz entzun dauan berbeta bizi, gatz eta piperduna. Erri orretan ezagutu dituen zorioneko ta zorigaitzoko egunak eta jazoerak; bertako Garizuma ta jai-egunak, ango eztopadak, suak, dantzak edo Saliñak. Batez bere arrantzaleen bizitzari bota deustso begia zorrotzen: batez be, Sardinjar eta Txanogorri, eta onein bion semealabai. Domingok begi-belarriak zur ta erne erabilli ditu inguruko bizia, inguruko lagunak izakerak jasotzeko. Edoziñek daki orretan maixua izan dala Kresalaren egilea. Maixu agertu jaku Anjel eta Mañasiren ezkontzaren aria aurrera eroaten. Anjel eta Mañasi lenengoko alkarriztea ezker, gelditu dira bata bestearentzat jota legez, alkarrentzat izan bear dabelakoan.

Baiña amaika ostopo agertzen jake bidera. Batari ta besteari, bein bat, bein beste bat, aukera barriak agertu jakez. Guztiak, besteen eritxian aukerarik onenak. Mañasiri ostoporik andiena ipinten Indiano bat agertu jako. Dirua, maxia ugari ei dauko edozein arrain arrapetako. Mañasiren gurasoak arrapau ditu beintzat. Batez be, potin barri bat erosteko nakez bada nekez, dirua agindu deutse-anean. Baiña Mañasi ezetzean dago... Indianoaren indianokeri batek argitu ditu gurasoen begiak. Bera ez ei da elei-zaz ezkonduko. Baiña gurasoen eragozpena Mañasiri kendu jakonean, zerua aurka jarri jakola dirudi. Bilbon bizi da neskame jarrita, eta zer irakurten dau Bilboko egunkarietan? Ikaragarritzko ekatxa izan ei da Kantauriko itxasoan, eta ainbat ontzi ondatu dira. Sardinzarren ontzia, Anjelen aitarena, barruko gizon guztiakaz.

Negar baten doa Mañasi Ondarrura, Arranondora, bere senargaiaren illetetara doalakoan. Eta... eleizan sartu

ta zer da ikusten dauan? Sardinzar eta bere semea, antxe erriko agintarien ondoan bizi-bizirik. Amesa ete dan? Ez, ez da amesa. Sardinzar garriz, bere semeari esker ei dago bizirik. Anejelek itxasoagaz eta bere aitagaz burruka gogor luzea erabillita, berak eta aitak bizirik iraun dabe, beste ontzi bat agertu ta biak jaso zituen arte. Une onetan Domingo nobelagillea dala aitzuta edo, gure itxas-gizonai kantaka ta goraka asten da. Eta eurai eskintzen dautse Kresala, "orretarako geinbat egin dotan Kresala".

Gañerakoa berez dator. Eztago ezkontzaren aitamenik. Baiña Arranondoko jai egun baten, Antiaguako Amaren egun baten, an dabiz guztiz zoriontsu senar-emazte gazteak euren lenengo semea eskutik dakarrela. Tramentzat be eztago Mañasi lango emakumerik. An dira Sardinzar eta Txanogorri euren zorionaren gozoa ausnartzen, euren mundualdiari agur esanada, Ebanjelioko Simeonen antzera *Nunc dimittis* abesteko bape atzerakuntza barik.

AZTERPENA

Alde guztietatik begituta balio andikoa da Kresala. Erriaren ariman sartu eta an ikusiak azalera aterateko, Karmelo Etxegarairen berbakaz esango dogu barriro, Domingo Agirrek gai egokiak aurkitzen daki eta era egokian esaten.

Egilleak berak *mamin gitxikoa ta erkiña* dala diño Kresala baiña dakienean ustez, lan bikaiña, euskalebarrien artean, onena ezpada onenetakoa. Frantsesen izkuntzara itzuli ta argitaratua izatea merezi izan dau, eta oneik gure berba ta gorantza guztiak baiño geiago eztabe esaten?

Darabillan euskereari Añemendiko Loreari baiño jatortasun eta erriko usain askozaz andiagoa dario... Larramendiren ikutua gero ta gixiagorri agiri jako. Ia bapez.

JOSETXO

Goazen orain Etxeitaren Josetxogana. Beste euskalkiak elebarrigintzan opor osozkoan dagozan bitartean Bizkaikoan beste nobelagille bat agertzen jaku jo ta ke: Jose Manuel Etxeita (1842-1915). Luzaroan, gaztetarik asita, itxasoan ibillia da. Manilan amasei urte egiña, eta bertan alkate izateraiño eldua. Azkenez andik etxeratu danean, azkenengo urte baketsuak euskeraren aldeko lanetan emon nai ditu, euskeraz idazten. Bertsoz eta itz-lauz. Eta orra non dakarren 1908n bere euskerazko lenengo seme mardula: *Josetxo*.

Andik urte bi barru, bigarrena: *Jaioterri* maitea. Urrengo: *Au, ori ta bestea*. Ez dautsa lumeari oporrik emoten. *Euskal-Esnalea* aldizkarian agertzen da bere lanen bat. Jaungoikozalen eta Euzkadin be agertzen da bere izena. Azken-urtean, 1915 *Euskal-Esnalea*-rako Truebaren iru ipuin euskeraratu ditu, guztiak bizkaiko euskeran. Zortzi urteren epe-barruan ez da lan egiteko makala berak egin dauana.

Josetxo onegaz apal baiña gogotsu etorren euskalarlora: "Banator ni neure landubako arri txatxar onegaz euskerearen alde eregiten dagoan jauregira, neure alegiña egitera. Guztiz inderga, egin dodana baiño egin gura neukena geiago dala".

Mundakako baserri baten asten da *Josetxo* onen lenengo ari burua. Ijitu batzuk ekarri dabe Ondartza auzora urte biko umetxoa. Ostua, antza. Ondartzan Txomin Txiki eta Juana Mari senar-emazteak bizi dira. Seme-alabarik. Ijituen umetxoa, Josetxo, Juana Mari ikusi dauaneko, Ama ta Amaka joan jako. Euskalduna dirudi. Ondartzan gelditu da umea, senar-emazte bien pozgarri, ijituai erosita. Arrezkero zori ohea sartu da Ondartzako etxean.

Eskola-urteak amaitu dituanean, Josetxok, itxasgizonen bidea artu nai dau, eta alan itxasoan dabil ifloren menpeko, lelengo, eta gero kapitan pillotu eginda, bere buruaren jabeago, beti eskolan ezagutu eban Eladitxo biotzean eta gogoan dauala. Baiña Eladiren gurasoak ez dabe ikusi nai euren alabea ijitokume alakoaren ondotik, ez uriko bategaz ezkontzen. Ifloren ifloren be ez. Josetxo kapitan pillotu egin danean be ez. Eta Eladiri iru senargai zuzendu deutsez... Irurak Eleditxoren ezetz biribilla artzen dabe. Josetxok itxasoko ibillaldietan arrisku eta ezbear andiak ditu; eta andiena, beste ontzi batek erdi-erdian jota, berea galtzea. Non dira ontzikoak? Gitxi batzuk, beste ontzi batek jasota, errian agertu dira. Josetxoren aztarrenik ezta ifloren agiri. Illetak be egin deutsoez, illa dalakoan. Baiña ez: azkenez Montevideon agertu da, eta an inguruan gelditu da iru urtez, euskadun batzuen laguntzaz bizimodua ateraten. Dirurik naiko egin dauanean, errira dator, ezkontzeko asmoak artuta. Eta Kantauri itxasoan Santander aldetik etxerantza datorrela, ekatz ikaragarri batez ontziari basterra joazo deutso, eta mirariz orra non agertzen dan gure kapitan pillotua, Ondartzako etxearen aurrez aur, Mundakan bertan, guztien ez usterik andienean. Jakiña: berela dator ezkontzea. Nogaz eta bere betiko Eladitxogaz. Onen gurasoak be orain bigunduta dagoz Eladien alde, eta bigunago alabearen senargaia dirututa ikusi dabenean, eta laster da ezkontzea, bata besteagana-ko ziran biotz bik aurkitu daben azken zorionsua. Baiña ezta dana or amaitzen.

Guztien zoriona andiagora egiteko, Naparroatik Etxauri erritik barri pozgarria eldu jake Josetxoren euskalduntasuna argiturik gelditu da. Etxaurin agertu ei da umetxoa ostu eta Mundakan saldu ebenenen arteko andrea, moja jantzitan orain, Josetxoren gurasoai parka eske, eta non itxi eben esaten. Eta bai Etxaurikoak eta bai Mundakakoak, alkar arturik, ospatzen dabe Bizkaian eta Naparroan, guztien zoriona.

Atzerrian luzaro egonak, erritik urrin bizi izanak, erri-miña sortu eta geitu egiten ei dau, geienen biotzetan beintzat. Orixo da Josetxoren egilleari jazo jakona. Eta Etxeitaren erri-miña ez da azalekoa, ez jaioterriko aizeak artu eta ango bazterrak ikusiz bizigunaz utsa. Etxeitak bere erria bere izaterik sakonenean maite dau, bere izkuntza eta ekanduetan. Ori erakusten dau bere lenengo elebarri onetan. Alde guztietatik bero dario maitasun ori. Emen agiri-agirian ipiñi deusku bere biotza: bere bizi guztian erakutsi izan dauan gizontasuna, guztiari on egingurea, bere barru baketsu eta mazala, ainbeste urtetan or munduan zear ibilli arren, bape lorrindu barik gorde izan dauana. Arritze-koa da eta ulergatx egiten jaku zelan iraun dauan ain zindo, ain kristiñau eta euskaldun. Elebarri onetan barru zitalako lagunik, badaezpadakorik, ain zindo eztanik be agiri da; baiña idazleak ez dau itxiko olango jokabideari dago-

kon ezetza eta txar-eritxia emon barik. Ez ei da ori elebarrigilleen egitekoa. Ez ei dau elebarri barruko gizakien ez ontzat emoilie ez gazitotzat salatzaile agertu bear. Etxeita ez da, argi dago, eritxi orretakoa. Eta itxi deiogun berak asmau dituen andra-gizonakaz berari deritxona egiten beste batzuk bestera egiten daben lez, alan nai dabelako.

Josetxo, aberastan andia dauko tartean tartean dakazan jazoeretan. Jazoera mingarriak batzuk, beste batzuk alaiak, eta ikasbide ederrekoak. Olangoz baterik dago Josetxoren bizitzea. Ez daki Etxeitak bear bada, diñoana bear leuken indar eta zorrotasunaz esaten. Bere izakera gozo baketsua agiri jako or. Alan be, gaiari bizitasuna emon eta astuntasuna kentzeko alkar-izketa bizi egoiak sartzen ditu, eta batez be txitean piteango bertsoak asko laguntzen dabe orretarako.

* * *

EUSKEREAA

Euskal-joskeran askotan moteltxo badabil be, darabilan euskerea naiko dau aberatsa eta jatorra. Arrigarria, ainbeste urte atzerrietan egiñiko batentzat. Liburu guztian zear, Erkiaga idazleak esan dauanez, “esanaldi, bitxi, txanbelin eta mamitsuak” eurrez ta oparo daukaz. Eta Erkiagak berak esan dauanez, *Josetxo* au ta Etxeitaren besteak “bein eta barriro irakurtea onuragarri litzakigu oraingo edonori be”.

* * *

GURKO EGOEREA

Bizkaiko euskerazko elebarrigintzak gure gizaldi onetan eukan giroa eta indarra ikusteko naikoa dira aiatatu doguzan idazleok. Azkue, Agirre eta Etxeita larra utsean iru pago lerdan lez agiri dira euskal-literaturan. Beste euskalkiak ixillik egozan bitartean, eurak bakarrik ekin deutse arlo au lantzen. Eta eurotako bi izan dira, Azkue eta Agirre, *Ardi Galdua* eta *Garoaren* egilleak, elebarria auzoko euskalkietan sartzen lagundu dabenak. Bizkaia aurrelari Bizkaiko euskeran, eta aurrelari Gipuzkoakoan. Bizkaiak berak artu dauan baiño laguntza geiago emoten jakin izan dau orretan.

Eta zelan jarraitu dau Elebarrigintzak, bizkaierazko elebarrigintzak, geroko urteetan? Lenengo ta bein esan daigun eztala egia oraintsu Aita Gotzon Garatek idatzi dauana: Etxeitaren *Josetxo* eta *Jaioterri maitea* agertu ziran ezkerok, ez dala bete bizkaierazkorik idatzi gerrate osterarte. Azkuek, esaterako, *Ardi galdua* bere gipuzkera osotuan idatzi ba ban, ez eban Bizkaio euskerea bertan bera itxi Ia beste orregaz batera amaituta itxi eban bizkaierazko luzeago bat, *Latsibi*. Ez eban argitaratu ia *Mezenas*’en bat noz agertuko begira. Eta latsibi baiño urte bi lenago agertu zan *Mirenen Senargeia* (1934n urtean argitaratua), Oar-arteta abadearena. Elebarri laburtzua, baiña aitamena zor jakona. Oar-arteta luma oneko idazlea etorren, euskera gozatsu erritara erabillana, eta zoritxarreko gerrateak gazte gazterik galdu euskun euskerearentzako

(beste bat, Barrensorok, bizkaieraz be idatzi eban giputza galdu eban lez).

Gomuta negargarriok itxita, goazen aurrera, eta aita-mentxo bat egin deiogun geroagoko elebarrigintzari. Zelan dago gaur elebarria Bizkaian?

Gorengo maila baten bi aiatatu bearko doguz: Eusebio, Erkiaga eta Agustin Zubikarai: itxasaldekoak biak. Badi-rudi gure itxasladeak euskal-elebarrigintzarako luma obeak sortzen dituala. Ango kresalak, nonbait, berarizko gatza edo dauke elebarrigilleak sortzeko. Lengo irurak, Azkue, Agirre eta Etxeita itxasaldekoak dira, eta itxasaldekoak oraingo biok be. Biok irabazle gelditu izan dira ainbat sariketetan.

Erkiagak bere elebarri bi argitaratu ditu bizkaieraz *Arranegi* eta *Batetik bestera*. Beste baten gipuzkerara jo euskun, Azkueren Gipuzkera osoturantza egitearren edo. Orain laugarrena daukala jakin dot, Bizkaeraz egiña. Erkiagaren euskera aberats eta etorri onekoaren aurrean txapela erantsi bear dala uste dot. Bostgarren bat eta daukan nago.

Eta Zubikarai? Gaurko egunotan idazle ugariagorik, ez dago bear bada. Arlo asko astindu ditu: gazetalari, antzerki-egille, nobelagille, olerkari, zer ezto gu bera. Itxasaldeko bizitzak, oraingoak eta lanagokoak, arrobi ugaria eskintzen deutso elebarri-gaiak aurkitzeko. Ez dot bape aiatatuko. Errezkada luzetxoa agertuko litzateke. Eta Bizkaieraa darabil beti.

Zubikarai eta Erkiaga lango idazleak dauazan biartean, Bizkaiko euskereak ez dau besteen aurrean lotsaz agertzeko bildurrik.

Alan be, onek biok eztira bakarrak. Gereño bilbotarra, orain beste euskara batera jo dauanarren, bizkaieraz asi zan nobelagiñan. Or daukagu beste elebarri bat, Kuliska Sortan sartuta: *Deunor*. Egillea: Santos Rekalde. Bizkaieraz dago. Mitxelenak idatzi eban Josetxoren egillea gitxi ezagutua dala. Ori esanaz, nire ustez, zera esan nai eban: geiago ezagutu bear geunkela. Orixe berori diñot beste idazle bat, bizkaieraren lantzaille bat aitatzerakoan: Iñaki Zubiri. Gipuzkoarako jokerea erakutsi eban lenengo idatzi eban *Oroitzak* izeneko liburuan. Baiña orain Bizkaerarako jokerea artuta dabilkigu. Bizkaerazkoa dau gure literaturan lenengo eredu den elebarria: *Galdu* deritxo. Jaberik jabe ibilli dan erbitxakur batek elebarri onetan bere bizitzako zoritxarrak eta pozaldiak eralten deuskuz. Ipuin eta kontakizun asmatzaille azkarra dogu Iñaki Zubiri idazlea.

Bizkaierazko nobelagintzea ez dago lo, ez dago illik. Bizi da oraindiño eta biziko al da aurrerantzean be. Gure elebarrigintzeari asierea eta lenengo bultzadea emon eutsan euskalkiari, Euskalerrak Euskalerrira irungo badau, ez deutso baztertzen eta galtzen itxi bear. Asmo onekin zoro-moro dabilzan askok ez dabe zer au aitzu bear: euskera batua dalakoaren bultzatzaille eta maisu nagusitzat dagoanak berak be ez ebala nai euskera ori literatura sortzaillea dalakoan sartzerik. Euskera bizia da beñena. Guztio egin bear geunkena da geurea dogun euskalkiaz gañera, besteena dan bat ikasten alegindu. Ori egin dabe Bizkaiko idazle askok eta eztago eskubiderik bizkaitarrak beste euskalkietarako edegiak eta zabalak izate ori. Bizkaikoen aurka artu ta biurtzeko. Eztago eskubiderik iñori, laguntzeko besoa eskiñi deuskula-ta, burua eta dana eskatzeko. Bizkaierari bizia ukatzea, illik ikusi nai, eta orretara ale-

gintzea, erderearen indargarri baiño ez da iango. Euske-
rearenak Bizkaian egingo ezpadau, bizkaereari lagundu ta
eutsi egin bear jako. Euskerea bizi, euskalkietan bizi da,
eta euskera bizirik ez dogu baztertu bear, ez dogu il bear.
Guztiok gagoz alkarren bearrean. Lagundu deiogun alka-
rri. izan daigun besteakanako begirune eta lotsa geiago,
Peru Abarkako irurak, *Peruk*, *Txorgorik* eta *Joanisek*

euken lez. Bizkaiko elebarrigille eta idazle askok erakutsi
daben lez.

Olantxe eutsiko deutsalagu euskereari bizirik irauten.
Ala baten batzuk azpitik edo agirian, jakiñean edo ezjaki-
ñean, gure izkuntzaren eriotzea nai ete dabe?

L Akesolo

LIBURUAK

Alboan agertzen diran zerrendako
liburuak salgai dira «**EUSKERA-
ZALEAK**» 'en idazkaritzan.

Colón de Larreátegui, 14 - 2.º
Teléfono 423 53 22
B I L B A O - 1

Los libros al lado indicados pue-
den adquirirlos en las oficinas de
«**EUSKERAZALEAK**».

Colón de Larreátegui, 14 - 2.º
Teléfono 423 53 22
B I L B A O - 1

Nora Zoaz	150	laurleko
40 fichas Nora Zoaz	50	»
Giza Soiña	150	»
Iniciación al Eus- kera	100	»
Irakurgai errez- politak I (Zenbat Urte)	75	»
Irakurgai errez- politak II (David Copperfield)	75	»
Aurtxoia II	50	»
Eginkizunak I	50	
» II		»
» III		»
Euskal Irakasbide Laburra (Gramática X. Peña)	150	»
Euskal Irakasbide Laburra, 3 kaseta (Gramática X. Peña)	800	
Diccionario Ikas	200	»